

Aušra ŽIČKIENĖ

Dar kartą apie Bridžiaus Gedkanto įrašą XVII a. atminimų albume: kontekstų studija

Once more about Friedrich Getkant's Entry in the 17th c. Friendship Album: Study of Contexts

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308, Vilnius, Lietuva
El. paštas ausraciz@liti.lt

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjamas Bridžiaus Gedkanto įrašas Christiano Ottero atminimų albume, pasirašytas 1634 m. birželio 1 d. data. Atminimų albumas saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, ten pateko baigiantis Antrajam pasauliniam karui iš Karaliaučiaus. B. Gedkanto įrašas šiame albume ypatingas tuo, jog užrašytas lietuviškai, o jame yra melodija, kurią linkstama laikyti pirmuoju rašytiniu lietuvių liaudies dainos fragmentu. Vis dėlto iki šiol tarp liaudies dainų užrašymų nėra aptikta jokio konkretaus atitiktens, kuris tokią versiją patikimai patvirtintų. Šio straipsnio tikslas yra, analizuojant ir interpretuojant istorinius šaltinius bei nagrinėjant susijusią literatūrą, mėginti apibendrinti kuo daugiau kontekstinių žinių apie šį įrašą ir taip dar kartą kelti klausimą, ar tai lietuvių liaudies dainos fragmentas, taip pat ir daugybę kitų. Tyrimo rezultatus vargu ar galima vadinti atsakymais – tai tik svarstymų rato išplėtimas, tačiau turint galvoje, jog jokių naujų istorinių dokumentų ar faktų apie B. Gedkanto įrašą ir jį patį senokai nėra atrasta, toks veiksmas taip pat yra būdas pasistūmėti ieškant atsakymų. **Reikšminiai žodžiai:** Bridžius (Frydrichas) Gedkantas, Christianas Otteras, atminimų albumas, Karaliaučius, liaudies daina, religinė giesmė, melodija, rankraštis, XVII amžius.

Abstract

The article examines Friedrich Getkant's entry in Christian Otter's friendship album (also known as an autograph book or Lat. album amicorum, Ger. das Stammbuch), signed on the date of 1st June 1634. The friendship album is kept at the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences, which it came to from Königsberg at the end of WWII. Getkant's entry in this album is significant because it was written in Lithuanian, and it includes a melody that is considered the first written fragment of a Lithuanian folk song. Nevertheless, to this day, there is no other Lithuanian folk song that could be a specific match to this fragment, thus reliably confirming this version of the song. The goal of this article is, through analysis and interpretation of historical sources, as well as by examining related literature, to attempt to summarise as much contextual knowledge as possible on this entry and in this way once again pose the question whether this is a fragment of a Lithuanian folk song, as well as other questions. The results of the study can hardly be considered as answers – they are merely an extension of the discourse. And, keeping in mind that there are no newly discovered historical documents or facts about Getkant's entry or about himself, such further discourse could also be a way to move forward in the search for answers.

Keywords: Friedrich (Fryderyk, Frederick) Getkant (Gedkant), Christian Otter, Book of friendship (Album amicorum, das Stammbuch), Königsberg, folksong, religious song, melody, manuscript, 17th century.

Įvadas

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (LMAVB) saugomų atminimų albumų parodoje 2013 m. nuskambėjo žymaus Lenkijos rankraštinių albumistikos tyrėjo Stanislawo Wasylewskio mintis: „mažame albume dažnai būna užrakinta visa epocha“ (Wasylewski 1921: 1; Paškevičiūtė-Kundrotienė 2013; Griškaitė 2013). Ji ypač tinka ir mūsų atveju: iš vieno tokio mažučio, vos 13 cm ilgio lapelio turinio kylančios sąsajos iš tiesų veria ištiesa epochą. Kalbame apie Bridžiaus Gedkanto įrašą Christiano Ottero atminimų albume, saugomame LMAVB (LMAVB RS F15-303, 130r). Albumas, žymėtas Karaliaučiaus valstybinės bibliotekos antspaudu, iš šio miesto į Vilnių pateko baigiantis Antrajam pasauliniam karui.

B. Gedkanto įrašas, pasirašytas 1634 m. birželio 1 d. data, seniai yra lituanistikos tyrimų objektas. Tai vienas iš ankstesniųjų lietuvių rašytinės kalbos faktų, dominantis kalbininkus (Gerullis, Müller-Blattau 1936; Šinkūnas 2014; 2015)¹, taip pat žinomas ir kaip pirmas lietuvių liaudies dainos melodijos fragmentas (Gerullis, Müller-Blattau 1936; Čiurlionytė 1969: 13–14; Trilupaitienė 1984; 1998: 23–24; [Trilupaitienė] 2003–2005; Palionytė 2009; Jurginis, Lukšaitė 1981: 281–282; Petrošienė 2007: 12–13; Albrechtas 2008: 34 ir kt.). Tiesa, įrašas visuomet komentuojamas kaip iki galo neišaiškintas. Reikėtų pasakyti, jog abi asmenybės – B. Gedkantas ir Ch. Otteras – nėra eiliniai žmogeliai, atsitiktinai patekę į istoriją. Tai buvo dideli eruditai, savojo laiko įžmybės. Deja, jų abiejų gyvenimo istorijos gana miglotos. Įvairios nedėkingos aplinkybės ir didelis laiko

tarpsnis, skiriantis mūsų amžių nuo septynioliktojo, lėmė daugelio žinių, faktų, dokumentų praradimus.

Vis dėlto panūdo mėginti surankioti visa, kas šiuo metu yra žinoma ir prieinama, ir atsakyti į klausimus, kylančius žvelgiant į Ch. Ottero atminimų albumo lapelį, pasirašytą B. Gedkanto. Pirmiausia, žinoma, rūpi, kokia tai melodija ir ką ji reiškia? Kokiame objekte pavaizduota penklinė su natomis? Ar tikrai frazė įrašo viršuje yra dainos teksto fragmentas? Tuomet norisi sužinoti ir kas siejo Ch. Otterą su B. Gedkantu, kas juodu buvo ir kaip albumo įrašas atsirado. Iš čia natūraliai kyla ir klausimas, kas įrašyta albumo lapelyje ir ką šis įrašas reiškia kaip atminimas bičiuliui ir kaip kanoninis mandagumo gestas. Be abejonės, apie melodijos prasmę nieko nauja nesužinosime, nesulyginę šio ir kitų muzikinių intarpų XVII a. atminimų albumų įrašuose. Tuojau pat kyla ir klausimas, ar B. Gedkanto įrašas atitinka albumo įrašų tradiciją, ar jis yra tipiškas. Tad tenka aiškintis, koks apskritai yra albumo įrašo kanonas XVII amžiuje. Apie įrašą galima būtų sužinoti daugiau, jei paieškotume kitų B. Gedkanto ranka rašytų tekstų ar jo piešinių.

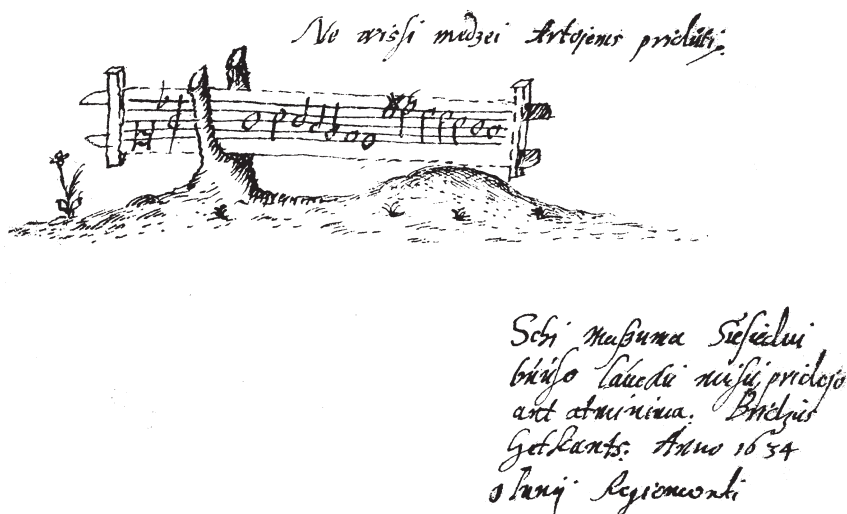
Daugelį suminėtu klausimų vienaip ar kitaip jau kėlė atskiri autoriai, besigilinantys į artimesnes ir tolimesnes sritis (tokias kaip kalbotyra, muzikologija, albumistika, kariuomenės ir karų, karo įvirtinimų, artilerijos, kartografijos istorija). B. Gedkantas minimas kaip atminimo albumo įrašo lietuvių kalba autorius, melodijos užrašytojas, kartografas, karo įvirtinimų projektuotojas ir inžinierius, artilerijos įrangos inžinierius ir išradėjas. Bet visos informacijos niekada nebuvo bandoma sieti į vieną grandį, niekada nemėginta pažvelgti, kaip vienos srities faktai ir įžvalgos papildo ir paaiškina kitus, sukurdami ar atkurdami trūkstamas reikšmių sąsajas. Tai ir bus bandoma padaryti šiame straipsnyje. Visas „tirštasis aprašymas“² mūsų atveju skirtas aiškintis B. Gedkanto atminimo įrašo muzikinio intarpo turinio klausimui, reikšmėms bei prasmėms.

Kas buvo B. Gedkantas ir Ch. Otteras?

Sprendžiant iš to, jog vienas įrašo, o kitas geba perskaityti muzikinį fragmentą, abu jie buvo pakankamai išprusę muzikos srityje, nors, ko gero, tai nebuvo neįprastas dalykas tarp to meto intelektualų³. Albumo lapelyje nupiešta penklinė ir įrašytas muzikinis tekstas yra pirmasis ir svarbiausias pretekstas manyti, jog ir žinutės adresantas, ir adresatas muzikinį raštą geba skaityti ir suprasti. Antraip simbolinė komunikacija neįvyktų ir, šiek tiek užbėgant į priekį, galima būtų manyti, jog albumo įrašo kanonas pažeistas (žr. šio straipsnio skyrelį „Atminimo įrašas kaip kultūros tradicijos dalis“).

Kas juos abu siejo? Abu studijavo Karaliaučiaus universitete (kad ir ne vienu metu) ir abu pasižymėjo kaip karo įvirtinimų inžinieriai. 1634 m. Bridžiui buvo apytikriai 32 metai, studijas jis buvo baigęs ir jau intensyviai dirbo karo inžinieriumi, o Ch. Otteras tuo metu jau senokai buvo baigęs studijas Karaliaučiuje ir studijavo Neimegeno universitete. Abu nuolatos keliavo po Europą, 1934 m. susitiko trumpam ir vėl tuojau pat išsiskyrė.

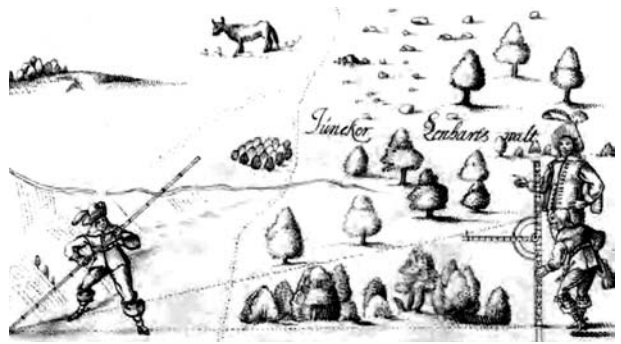
Tyrėjų žiniomis, B. Gedkantas (~1602–1666) buvo Tomo Gedkanto⁴ anūkas, Jono Gedkanto⁵ sūnus (Biržiška 1960: 295–298; t. p. žr. Jurginis, Lukšaitė 1981: 281–282; Matulevičius 2004b: 37). Panašu, kad Bridžius buvo jau trečios kartos šviesuolis ir eruditas, susijęs su protestantiškąja šviesuomenės, ne su valstiečių žemdirbių kultūra. Lietuviški šaltiniai (Biržiška 1960: 295; Matulevičius 2004a: 479; Jurginis, Lukšaitė 1981: 281–282) nurodo B. Gedkantą kilus iš Ragainės, tačiau lenkiški (paskui šiuos – ir rusiški, ukrainietiški, angliški) ir vokiški – iš Pareinės dabartinėje Vokietijoje (pvz., Herbst 1958; Wereszczyński 1967; Bzinkowska 1992; Nowak 2007: 72–76 ir kt.). Vis dėlto neteko aptikti jokių patikimų duomenų, patvirtinančių pastarąją versiją. Greičiausiai B. Gedkantas buvo gimęs Ragainėje,

1 pav. B. Gedkanto įrašas Ch. Ottero atminimų albume (Trilupaitienė 1998: 23)

nes universiteto studentų sąrašė įrašytas kaip *Fridericus Gedkanth Ragnetensis Borussus* (Fryderikas Gedkantas, ragainiškis iš Prūsijos) (Erler 1910: 256; Biržiška 1960: 295). Manoma, jog B. Gedkanto autobiografiniai užrašai kartu su kitais svarbiais jo rankraščiais pražuvo 1622 m. Lvove, kur jis tuomet gyveno, kilus gaisrui, todėl daugelis jo gyvenimo faktų tik spėtini. Kilmė iš Pareinės galbūt galėjo „atsirasti“ tyrinėtojų darbuose, nes apie B. Gedkantą atsiranda įvairių žinių jam grįžus iš kelionių po Europą (galbūt iš Pareinės ar Olandijos, kaip mano V. Biržiška), kai savo tarnyboje ATR valdovui Vladislavui IV Vazai jis pritaikė naujausias karo meno žinias, padėjusias pasiekti nemenkų karinių proveržių, ir taip tapo žinomas žmogus (Biržiška 1960: 295–296).

Karaliaučiaus universitete B. Gedkantas imatrikuluotas 1621 m. (Erler 1910: 256; Gerullis, Müller-Blattau 1936: 106; Jurginis, Lukšaitė 1980: 281). Vos po ketverių metų (1625) jau labai profesionaliai sudaro Piliavos (dabar Baltijskas) žemėlapi. Tais pačiais metais, kai įrašė atminimą, 1634, B. Gedkantas jau žinomas kaip Piliavos, tuomet užimtos švedų armijos, žemėlapio tikslintojas, slapta patekęs į miestelį persirengęs žveju. Kartu su dar dviem karo inžinieriais jis paskiriamas gynybos nuo švedų antpuolio bei kontratakų rengimo dalyviu, parengia Pucko (vok. *Putzig*), Tčevo (lenk. *Tczew*, vok. *Dirchau*), Grudziondo (vok. *Graudenz*, lot. *Graudentum*), Gniewo (lenk. *Gniew*, *Wońsk*, *Gmew*, vok. *Mewe*) ir kitų miestų ir vietovių žemėlapius, planus, brėžinius (Biržiška 1960: 296; Herbst 1958; Nowak 2007: 72–76). Kitaip tariant, jis jau dirba Abiejų Tautų Respublikoje, vykdo Vladislavo IV Vazos užsakymus kaip kartografas, karo įtvirtinimų ir artilerijos inžinierius, daug keliauja po visą Respubliką. Dar po ketverių metų (1638) parengiamas svarbiausias B. Gedkanto darbas, pasak tyrinėtojų, gana tikslus 15 didelių Abiejų Tautų Respublikos tvirtovių bei įtvirtinimų rankraštinis atlasas „Praktiškoji topografija, surašyta ir iširta inžinieriaus Fr. Gedkanto“ („*Topographia practica conscripta et recognita per Fr. Gedkant mechanicum*“, 1638 m.), šiuo metu saugomas Švedijos Nacionaliniame archyve⁶. B. Gedkanto išrastą sprogmenų svaidyklę, turinčią uždelsto paleidimo mechanizmą, 1650 m. aptarė Gedkanto amžininkas ir bičiulis, karo inžinierius Kazimieras Semenavičius savo įžymiajame veikale „*Artis Magnae Artilleriae pars prima*“ (Semenavičius 1650: 168; žr. t. p. Varvounis 2016: 53; Nowak 2007: 72–76), vėliau ir kiti ginkluotės specialistai ir karo istorikai (žr. Nowak 2007: 72–76). B. Gedkanto atvaizdų nėra išlikę, bet galima spėti, kad viena iš trijų jo sudaryto Karaliaučiaus plano apačioje nupieštų figūrėlių (dviejų topografų-matininkų, besidarbuojančių matavimo instrumentais, ir vieno vyriškio, jiems kažin ką autoritetingai nurodinėjančio), – bene jis pats⁷ (žr. 2 pav.). Ir kiti jo sudaryti žemėlapiai⁸ dažnai puošti piešiniais – mielais gyvulėlių, pastatų, augalų vaizdeliais ir labai išraiškingomis, dinamiškomis vyrų figūrėlėmis. Šie piešiniai galėtų tapti

2 pav. B. Gedkanto sudaryto Karaliaučiaus žemėlapio fragmentas (žemėlapis saugomas Švedijos nacionalinio archyvo Karo istorijos padalinyje, SE/KrA/0414/0028/0004)

atskiro tyrimo objektu ir galbūt dar labiau papildyti žinias apie B. Gedkanto asmenybę, jo laiką ir aplinką.

Christianas Otteras⁹, g. 1598 m. Ragainėje, miręs 1660 m. Neimegene (Olandijoje), buvo žymus matematikas, garsus olandų fortifikacijos įrenginių inžinierius, gynybinių tvirtovių sistemos kūrėjas. Studijavo Albertinoje (Karaliaučiaus universitete), 1627–1636 m. – matematiką Leideno universitete. Daug keliavo po Europą, 1647–1658 m. tarnavo Šventosios Romos imperijos kurfiursto, Brandenburgo markgrafo ir Prūsijos hercogo Friedricho Willhelmo rūmų matematiku. Vėliau profesoriavo Neimegeno universitete (Waard 1927; Бобынин 1897).

Ch. Otteras savo albumo tituliniam lape pats pristato kaip *Ragnitensis* (iš Ragainės, ragainiškis), taip pat imatrikuluojamas ir Karaliaučiaus universitete (Erler 1910: 187). Jo biografiją bene pirmasis parašęs ir 1764 m. paskelbęs Friedrichas Johannas Buckas daugelį gyvenimo faktų atkuria ar patvirtina, daugelį su juo bendravusių asmenų mini remdamasis būtent Karaliaučiaus valstybinėje bibliotekoje saugotu atminimų albumu (Buck 1764: 208–270). Matyt, vaikystėje Ch. Ottero turėta neeilinių gabumų. Vos prakutęs vaikinukas jau 1610 m. išleidžiamas į Karaliaučių mokyttis universitete ir ten praleidžia 10 metų (Ibid. 202, 209; Erler 1910: 187), taigi, tikriausiai iki 1619-ujų.

Pasak F. J. Bucko, 1934 m. balandžio pradžioje Ch. Otteras po ilgų kelionių atvyko į Karaliaučių iš Olandijos ir, be kitų, susitiko ir su geru bičiuliu Frydrichu Gedkantu (Buck 1764: 234). Jau tais pačiais metais jis ir vėl ilgam palieka Karaliaučių – vėl išvyksta į Olandiją (Ibid. 235, 246). Vienas Ch. Ottero biografijos faktas liudija jo, kaip gabaus inžinieriaus ir sykiu žmogaus, išmanančio muziką, polinkius. 1643 m. jis sukuria instrumentą, kurį pavadina „*tuba harcotectonica*“ (*Tuba harcotectonicus*, Ibid. 253). F. J. Buckas sako, jog bibliotekoje šalia kitų Ch. Ottero daiktų aptikęs keistą labai ilgą metalinę triubą (ruporą), sutvirtintą skardiniais vamzdeliais, ir svarstęs, ar tai galėtų būti toji „*tuba*“ (Ibid. 270). Biografas mini, jog šį muzikinį instrumentą Ch. Otteras pardavė ar dovanavo Kristijonui IV, Danijos ir Norvegijos karaliui (Ibid.; Waard 1927). Visgi

tokiu atveju Ch. Ottero archyve tarp asmeninių daiktų instrumento neturėtų būti, tad galimas dalykas, jog Ch. Otteras originalių instrumentų buvo sukūręs ir daugiau.

Kas parašyta ir pavaizduota albumo lapelyje? Įrašo turinys ir jo interpretacijos

Perskaitytas ir išsiaiškintas visas įrašo turinys galėtų padėti suvokti daugelį kilusių klausimų – ne tik įrašo autoriaus ir albumo savininko santykius, bet galbūt ir melodijos prasmę įrašo kompozicijoje. Deja, iki pat šiandien taip ir nėra iki galo aišku, kas tame lapelyje parašyta.

Bene pirmasis albumo įrašą bandė perskaityti F. J. Buckas, kaip jau minėta, betyrinėdamas Ch. Ottero gyvenimą sklaidęs šio iškilaus asmens dokumentų fondą Karaliaučiaus bibliotekoje ir naudojėsis jo atminimų albumo medžiaga. Jis pacituoja B. Gedkanto atminimo įrašo pirmąją frazę ir pabaigą, tačiau netiksliai, greičiausiai nesuprasdamas teksto prasmės: „Nowiſſi medici Artgenis priduti. Bridius Getkants. Anno 1637. 1 Jun. Regiomonti“ (Buck 1764: 245).

1936 m. pasirodė 5-asis Rytų Europos instituto Romoje žurnalo „Studi Baltici“ numeris. Jame kalbininkas Jurgis Gerulis¹⁰ ir muzikologas Josephas Mülleris-Blattau¹¹ publikavo nedidelį straipsnelį (straipsnio parašymo vietą jie nurodo Karaliaučių), kuriame paskelbė dalinę lapelio faksimilę (lapelio viršutinę dalį, be dedikacijos ir autografo) ir aptarė Ch. Ottero albumo įrašą kiekvienas pagal savo kompetenciją (Gerull, Müller-Blattau 1936). J. Gerulis pasidomėjo įrašo autoriumi Bridžiumi Gedkantu, aptiko jo pavardę 1621 m. Karaliaučiaus universiteto studentų imatrikuliacijos sąrašė, trumpai suminėjo ir aptarė Bridžiaus vardo variantus. Viso įrašo jam ir šįkart perskaityti nepavyko: „...ant atminima: Bridzus Getkants: Anno 1634 1 Junij Regiomonti“. Apie puslapio viršuje esantį sakinį „Ne visi medžiai...“ J. Gerulis sako, jog visų žodžių reikšmės jam suprantamos, tačiau sakinio prasmė nėra aiški.

Kalbininkas, baltistas dr. Mindaugas Šinkūnas – XVI–XVII a. rašytinės lietuvių kalbos žinovas – parengė viso albumo lapelio teksto perrašą¹² (3 pav.).

Ne wisſi medzei Artojemis pridūti.

Schi Maſsuma Sufiedui
buufo lauedu[?] muſu[?] pridejo
ant atminima. Bridzus
Getkants. |Anno 1634
1 Iunij Regiomonti|

3 pav. Frydricho Gedkanto įrašas su natomis Ch. Ottero albume, Karaliaučius, 1634. Skaitmeninis tekstas, parengė Mindaugas Šinkūnas pagal LMAVB RS F15-303, 130r. Spėtinai iššifruoti du žodžiai pažymėti klausukais

Vis dėlto taip ir lieka du žodžiai, kurių įskaityti ir tiksliai perrašyti, juolab suprasti ir paaiškinti nepavyksta, ir dar vienas, kurio prasmė neaiški. Šių laikų kalba užrašytas albumo įrašas, ko gero, atrodytų taip:

„Ne visi medžiai artojams priduoti.

Šį mažumą¹³ susiedui¹⁴
<...> [?] <...> [?] mūsų [?] pridėjo
ant atminimo Bridžius
Getkants. 1634 m.
1 birželio, Karaliaučius.“

Tikriausiai dar lieka galimybė aiškintis teksto prasmę mėginant lyginti šį įrašą ir kitus B. Gedkanto rašysenos pavyzdžius, o galbūt ir kitais būdais. Užmetus akį į žemėlapiuose išlikusius jo ranka darytus įrašus, akivaizdu, kad atminimo albumo lapelyje B. Gedkantas rašė gan paprastai, galbūt net atsainokai ar skubotai (data ir vieta įrašo pabaigoje atrodo arba prirašytos kita ranka, arba itin paskubomis). Taip, ko gero, galima elgtis tik su geru bičiuliu, santykiai su kuriuo išties neformalūs. Palyginus jo rašyseną žemėlapiuose, šioji kitokia (nors aiškiai atpažįstama) – itin lygi, taisyklinga, parenkami ir išlaikomi skirtingi šriftai. Niekur daugiau neteko aptikti B. Gedkantą rašius lietuviškai.

Neatskiriama lapelio turinio dalis yra melodija sykiu su piešiniu. J. Mülleris-Blattau jau minėtoje 1936 m. publikacijoje B. Gedkanto melodiją palygino su Christiano Barčo dainų leidinio „Dainu Balsai“ (1886/89) melodijomis (Nr. 55, 182, 228, 253, 307, 308, 316 a/b, 320), jokių konkrečių atitikmenų nerado, tačiau išvelgė principinių bendrumų (ritmo, intervalų slinkčių) ir manė šią melodiją esant tipiška (Gerull, Müller-Blattau 1936: 108). Vienas šio muzikologo žengtas žingsnis nulėmė visą tolesnę šios melodijos vertinimą. Straipsnelyje jis paskelbė B. Gedkanto melodiją (Ibid. 107), perrašytą į įprastą smuiko rakto poziciją ir dabartine ritmine išraiška. Po melodija jis užrašė lietuvišką frazę, originale buvusią puslapio viršuje, per vidurį (žr. 4 pav.). Dėl kūrybiško teksto pritaikymo melodijoje atsirado nebuvusių lygų. Kaip tik šis J. Müllerio-Blattau sukurtas B. Gedkanto melodijos pavidalas, atrodo, ir „nugulė“ mūsų muzikos istorijoje ir folkloristikoje – įsitvirtinęs teiginys, kad Bridžius Gedkantas pirmasis užrašė lietuvių liaudies dainos melodiją, kartojamas iki šiol.

4 pav. Gerull, Müller-Blattau 1936: 107

J. Gerulio perrašą savo monografijoje 1969 m. paskelbė Jadvyga Čiurlionytė (14). Jos manymu, vargu ar galima sutikti su nuomone, kad tai esanti tipiška lietuvių liaudies dainų melodija (Ibid.), bet platesnių svarstymų profesorė nesiėmė.

Kur kas daugiau dėmesio lapelio melodijai skyrė, ją ne sykį komentavo muzikologė Jūratė Trilupaitienė. 1986 m. ji publikavo atskirą straipsnį šia tema, jame paskelbė lapelio faksimilę (Trilupaitienė 1986: 49) ir perrašą (Ibid. 50). Jame autorė vėlgi perkėlė tekstą po melodija ir savaip priderino lygas (žr. 5 pav.).

5 pav. Trilupaitienė 1986: 49

J. Trilupaitienė ėmėsi interpretuoti teksto eilutės ir melodijos kilmę bei prasmę. Frazę „Ne visi medžiai artojams priduoti“ ji galimai susiejo su krikščionių – M. Mažvydo, M. Daukšos ir daugelio kitų XVI–XVII a. – autorių miniomis ikikrikščioniškų laikų medžių garbinimo papročiais (Ibid. 49–50), taip pat ir su lietuvių valstiečių teisių siauriniu, baudžiavinio lažo didinimu XVI–XVII amžiuje. „Tylų, giliai paslėptą protestą kaip tik ir rodo pirmosios užrašytos lietuvių liaudies dainos tekstas“, – sako autorė (Ibid. 50). Ji taip pat pasvarsto, ar nebus B. Gedkantas nusiklausęs šios melodijos švedų užimtoje Piliavoje, kai, persirengęs žveju, tikslino ankstesnį savo paties žemėlapi (Ibid. 48)¹⁵.

Albumo lapelio, paskelbto LMAVB skaitmeninėje duomenų bazėje „Musicalia“, melodijos komentare sakoma, jog fragmentas „susideda iš dviejų vienodos struktūros heksakordų, kuriuose laipsniškos diatoninių garsaeilių slinkty perimtos iš liuteroniškų giesmių. Žodinis tekstas „Ne visi medžiai artojams priduoti“ artimas lietuvių liaudies dainoms ir nesutinkamas lietuviškuose liuteroniškuose giesmynuose, kurie buvo pradėti spausdinti XVI a. viduryje. Tokia liuteroniškos giesmės melodijos ir lietuvių liaudies dainai artimo literatūrinio teksto amalgama atspindi tuo metu Mažojoje Lietuvoje evoliucionavusią liaudies tradicinės ir institucinės (bažnytinės) kultūrų sąveiką ([Trilupaitienė] 2003–2005).

Muzikologė Dana Palionytė 2009 m. nedidelėje publikacijoje dar sykį perskelbia originalo faksimilę bei J. Müllerio-Blattau perrašą, glaustai perteikia jo ir J. Gerulio straipsnelio turinį ir labai trumpai nuo savęs priduria, jog „senojoje melodijoje nesunku įžvelgti vėlyvojo Renesanso epochos muzikinės retorikos atšvaitų“ (Palionytė 2009). Deja, šios minties autorė neišplėtoja.

Taigi, albumo įrašo melodija siejama su lietuvių liaudies dainomis, protestantų giesmėmis ir renesanso muzikos retorika, nors visuomet minima kaip pirmasis lietuvių liaudies dainos užrašymas.

Vis dėlto galima drąsiai kelti klausimą, ar pagrįstai viršutinis įrašo tekstas buvo perkeltas po melodija ir su ja sutapatintas. Abejonė, ar frazė „Ne visi medžiai artojams priduoti“ yra dainos eilutė, sustiprėjo peržvelgus kitus XVII a. albumų įrašus, taip pat ir tuos, kuriuose užrašyta muzika.

Atminimo įrašas kaip kultūros tradicijos dalis

XVI–XVII a. susiklosčiusį atminimų albumo įrašo kanoną apibūdina Reda Griškaitė išsamioje studijoje (Griškaitė 2016). Pasak šios mokslininkės, „atminimo albumo kanonas, ypač XVI–XVII a., buvo gana griežtas“ (Ibid. 89). Tradicinė albumo įrašo (lapelio) forma susideda iš tokių dalių: **moto**, t. y. sentencijos (dažniausiai lotyniškos) arba savo kūrybos eilių (viršuje, per visą lapą), **symbolum**, t. y. trumpo devizo, žemiau, kairėje ar per vidurį, **įrašo vietos ir datos** (dažniausiai apačioje, kairėje), **dedikacijos** albumo savininkui – paprastai negailint retoriškų žodžių jam apibūdinti – ir (apačioje dešinėje) **rašančiojo vardo ir pavardės**, dažnai nurodant ir pareigas (Ibid.).

Svarbiausia atminimo įrašo dalis, pasak R. Griškaitės, yra moto, „kurio paskirtis – suteikti galimybę įrašo autoriui sužibėti erudicija, klasikinėmis ir šiuolaikinėmis žiniomis, pagaliau – ir savo paties kūrybinio talentu“ (Ibid. 90). Dažnai moto būdavo pasirenkamas lotyniškas ar vokiškas, rečiau kitomis kalbomis užrašytas posakis, sentencija, Biblijos ar kita krikščioniškojo tikėjimo išmintis, antikos autorių citata. Tačiau cituojama ne visada tiksliai, dažnai nenurodoma, kieno mintis perteikiama. Neretai cituojama ir amžininkų kūryba, kartais įrašomos ir savos kūrybos eilės, retas dalykas – pamokymai, moralizuojantis įrašo tonas, dažnai reflektuojama draugystės tema. Moto reiškiamą mintį mėgstama įvairiai užšifruoti, perteikti ne vien tekstu, bet ir muzika, piešiniu, religine kovencine santrumpa ar įvairiais šių būdų deriniais (Ibid. 90–95).

Priešingai nei *moto*, atminimo albumuose įrašomi devizai (*symbolum*) – ne tokie rafinuoti, nors ne mažiau svarbūs albumo kanone (Ibid. 96). „Devizu *vel* šūkiu *vel* lozungu turėjo būti trumpai ir apibendrintai išreikštas koks nors svarbiausias atminimų albumo savininko žmonių rato gyvenimo ir veiklos principas, siekis, ambicija, moralinė nuostata“ (Ibid.). Kitaip tariant, tai įrašo dalis, kuria išreiškiamas albumo savininko ir įrašančiojo asmens bendrumas, parodomi juos jungiantys saitai. Devizai vėlgi išmoningai koduojami, reiškiami gaidomis, piešiniais, skaičiais, metaforomis, alegorijomis, rašomi įvairiomis kalbomis, kartais aukštą padėtį užimančių kilmingų žmonių pateikiami herbo pavidalu (Ibid. 96–97).

Vartant albumus galima pastebėti, jog itin reikšmingą vaidmenį įrašų turinyje vaidina religija. Panašu, jog religinis dėmuo – taip pat svarbi albumo kanono dalis, kurios dažniausiai paisoma. Kita vertus, sklaidant albumus matyti, kad kanonas gerokai varijuoja. Pasitaiko visiškai minimalistinių įrašų, kuriuose tėra vienas simbolinis posakis ir dedikacija, arba vien tik piešinys su įkomponuotu posakiu, be dedikacijos ir autografo. Bet pasitaiko ir itin įmantrių, net per kelis albumo lapus nusidriekiančių įrašų, įvairių kitokių atminimo ženklų.

Atsižvelgiant į anksčiau apibūdintą albumo įrašo kanoną, B. Gedkanto įrašo svarbiausia dalis, moto, ir būtų viršuje įrašyta frazė „Ne visi medžiai...“. Žemiau esantis piešinys su įkomponuota melodija atitiktų devizo, šūkio, siekio, ambicijos, nuostatos (*symbolum*) funkciją ir turėtų išreikšti bendrystės, jungties su albumo savininku mintį. Žemiau, kaip ir dera, pateikta dedikacija, autografas, data, vieta. Taigi šis įrašas savo forma yra visiškai tipiškas.

Muzikos intarpai XVII a. atminimų albumuose

B. Gedkanto melodijos užrašymas byloja apie tai, jog įrašo autorius tikrai nėra muzikos profesionalas ir nėra įgudęs dažnai rašyti gaidas. Jos užrašytos ne itin tvarkingai, viena gaida užbraukta – suklysta berašant arba suabejota, kaip rašyti, jei melodija užrašyta iš atminties.

Daugiau muzikinių intarpų Ch. Ottero atminimų albume nėra, bet anuomet jie nebuvo retenybė (16-oje MAVB saugomų XVII a. atminimo albumų yra 11 natų įrašų). Tai fugų, kanonų fragmentai, daugiausia religinės tematikos vokaliniai vėlyvojo renesanso stilistikos kūrėniai, galbūt reiškiantys kokią nors tiesiogiai ar netiesiogiai perteikiamą mintį. Dažniausia natas atminimo albumuose įrašo muzikai profesionalai arba kunigai. B. Gedkanto melodijos atkarpėlė išskirtinė ne vien tuo, jog įrašyta ne muziko ir skirta ne muzikui, bet ir savo nuosekliu lietuvišku prierašu¹⁶.

Užslėptą, koduotą mintį, itin dažnai mėgtą perteikti atminimų albumų įrašuose, labai paranku reikšti gaidomis. Verta atidžiau pasidairyti po albumų muzikinius pavyzdžius ir kai kuriuos jų aptarti, siekiant palyginti B. Gedkanto melodiją su kitais muzikiniais intarpėliais, nors, ko gero, daugelio įrašų prasmė taip ir liks iki galo suprantama tik albumo savininkui ir jo bičiuliui – įrašo autoriui.

Georgo Meiero iš Duderštato, Jėnos universiteto Filosofijos adjunkto (asistento, profesoriaus padėjėjo), albume, pildytame nuo 1609 m. (LMAVB RS F15-302; Cicėnienė, Griškaitė 2016: 632), yra du įrašai su natomis, abu įrašyti muzikų. Vienas – itin paslaptinas (LMAVB RS F15-302, 290r.), užrašytas neatpažinta notacija (6 pav.). Ja Georgas Quittschreiberis užrašė tribalsės fugos (greičiausiai – kanono) fragmentą su religinio šlovinimo tekstu. Šis žmogus¹⁷ 1598–1616 m. buvo Jėnos universiteto Muzikos kolegijos kantorius, kūręs nesudėtingas giesmes, parengęs porą giedojimo mokymui skirtų leidinių, kurie, atrodo, neišliko (Bauer, Müller, Pester 2012: 1012).

Kitas įrašas (7 pav.) yra kompozitoriaus, kapelmeisterio, muzikos teoretiko ir pedagogo Andreaso Herbsto¹⁸ įrašytas keturbalsis kanonas – gana tipiškas vėlyvojo renesanso muzikos fragmentas (LMAVB RS F15-302, 296r.). Pagrindine įrašo dalimi – moto – pasirinktas lotyniškas posakis, kuriuo reiškiamą religinę mintį: „Ubi deficit auxilium humanum ibi incipit divinum“ („Kur trūksta žmogiškosios, prasideda dieviškoji pagalba“). To meto spaudiniuose galima aptikti

x 290.

Plaudite Salvatoris Mense, MEIERUS SENAM
Ingredient felix: doctus Amicus alest.

Fuga simfonia 3. v. post 24

$\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{16}$ $\frac{1}{32}$ $\frac{1}{64}$ $\frac{1}{128}$ $\frac{1}{256}$

720. 540. 576. 640. 720. 780.

Ma gno Glo ri a Ma,

$\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{16}$ $\frac{1}{32}$ $\frac{1}{64}$ $\frac{1}{128}$ $\frac{1}{256}$

432. 480. 432. 384. 360. 384. 360.

gan DE O,

$\frac{1}{4}$ $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{16}$ $\frac{1}{32}$ $\frac{1}{64}$ $\frac{1}{128}$ $\frac{1}{256}$

480. 270. 240. 270. 280. 320. 360

glo ri a magna DE O.

In symbolam Clarissimi
Dni Magistri professoris
composita à Georgio
Quittschreiberi Gradichfeldensi, Ecclesiae
et scholae Iennensis Musicæ ordinario
7. Febr. Anni decemii septemii fuenti quatuor-
centis.

6 pav. Georgo Quittschreiberio įrašas Georgo Meiero albume (Cicėnienė, Griškaitė 2016: 104–105)

296.

Ubi deficit auxilium humanum
ibi incipit divinum.

Canon & nouum,
post 2 temp.

Ubi fin de pfecte pfectum.

Johannes Andreas Hartung
Leibergensis, Musicus
scribitur Argentinae.
die 11 Martij. An 1613.

7 pav. Johano Andreaso Herbsto įrašas Georgo Meiero albume (Cicėnienė, Griškaitė 2016: 105)

daugybę jo variacijų. Žemiau – *symbolum* funkciją turinti melodija, keturbalsis kanonas. Keista ir neįprasta yra tai, jog po melodija esantis tekstas – tai populiaris vokiška paremija¹⁹: „Was sein sol schickt sich wol“ („Kas turi įvykti, įvyks“). Toks junginys kuriamas žaismingai, nutrūkus (pasibaigus) paremijai tarsi netiesiogiai raginama susikurti jos tęsinį, nes melodija rutuliojasi toliau. Taip, ko gero, sukuriamas koduotas pranešimas, mįslė – melodija tikriausiai taip pat pati savaime kažką byloja. Tačiau teksto ir melodijos junginys neatrodo organiškas – padainuota paremija vis dėlto nevirsta dainos tekstu. Šio albumo įrašo struktūra ir kuriama žinutė atrodo itin artima B. Gedkanto įrašui. Abu įrašai yra gan lakoniški, kompaktiški, abu kuria muzikinę mįslę, abiejuose atsiranda pakylėto muzikinio ir utilitaraus, kasdienio, artimo žodinio teksto santykis, išlaikoma religinė dimensija. Tačiau abiejuose įrašuose išlieka juntamas teksto ir muzikos kontrastas – jie „nesulimpa“ (prisiminkime, kad ir B. Gedkanto įrašas tyrėjų komentuojamas kaip nei daina, nei giesmė).

Andreas Messerschmidto (filosofijos ir teologijos studento) iš Košalino (lenk. *Koszalin*, vok. *Köslin*, lot. *Cussalin*) albume, pildytame 1663–1681 (LMAVB RS F15-314, Cicėnienė, Griškaitė 2016: 674), yra vienas trijų natų motyvas (156v.) ir, rodos, visai nederanti dešiniuoju užrašyta lotyniška eilutė *cat aurea Virtus* (jo reikšmė nėra visai aiški). Šio įrašo autorius – Johannes Pracht, pasirašęs Ščecine 1669 01 03. Muzikinis motyvas ir lotyniškos frazės fragmentas atitiktų moto ir *symbolum* funkciją albumo įrašo kompozicijoje, žemiau dešinėje užrašyta įmantri išaukštinanti dedikacija.

Karinio pulko sekretoriaus Johanno Kleffmano albumo, pildyto 1629–1633 m. (LMAVB RS F15-306; Cicėnienė, Griškaitė 2016: 646), įrašai, susiję su muzika, itin ryškūs. Trečiame puslapyje yra per abi puslapio dalis nupiešta spalvota alegorija su įvairiais renesansiniais instrumentais iš gaidių muzikuojančiomis moterimis. Viršuje auksinėmis raidėmis užrašytas moto VIRTVTI CEDIT INVIDIA (*virtus* – dorybė, *cedo* – paklusti, nusileisti, *invidens* – pavydas, neapykanta). Be šio raiškaus piešinio, albume yra dar trys natų įrašai, tačiau jiems čia daugiau dėmesio neskirsime.

Jakobo Zetzkes, būsimo mokyklos Gdanske rektoriaus (Cicėnaitė, Griškaitė 2016: 642), albume (LMAVB RS F15-305) esama net keturių natų įrašų. Pavyzdžiui, 180r lape užrašyta giesmė „Deus in ore mel est, Jesus in aure melos“ („Jėzus kaip medus burnoje, Jėzus kaip giesmė ausyse“), kurios tekstas kildinamas iš viduramžių himno. Atminimą pasirašė Johanas Stadenas, Niurnbergo Šv. Sebaldo bažnyčios vargonininkas²⁰, 1628 m. gegužės 23 dieną. Jo atminimo įrašas atrodo labai rimtas, be jokio šmaikštavimo ir, ko gero, tai – originalios kūrybos ištraukėlė, atliepanti nuoširdžius tikėjimo jausmus.

Ar gali frazė „Ne visi medžiai...“ būti paremija? O patarlė?

Frazė „Ne visi medžiai artojams priduoti“ pasižymi tam tikru kalbos ritmingumu, kuris gali išduoti, kad ji gan ilgai gludinta, vartota, gal tai net gali būti patarlė²¹?

Tame pačiame Ch. Ottero albume Mauritius (Moritzas) Jerichau 1626 m. lapkričio 1 d. įrašė lietuvišką patarlę „Dews Dawe Dantis. Dews Duos Donos“ (LMAVB RS F15-303, 261r; Cicėnienė, Griškaitė 2016: 199, 639). Ji, taip pat kaip ir B. Gedkanto įrašyta frazė, pateikta puslapio viršuje ir atitinka moto funkciją, o žemiau užrašytas lotyniškas posakis „Natura perficitur arte“ („Gamtą tobulina menas“ – tai XVI–XVII a. knygoje dažnai įvairiais variantais pasitaikantis priežodis) – devizas – primena komentarą, dar žemiau dešinėje įrašyta išsami dedikacija.

Ch. Ottero albume, 92r puslapyje, auksiniu rašalu puslapio viršuje įrašyta „Altri tempi, Altre cure“ (itališkai – „Kiti laikai, kiti reikalai“). Apačioje – dedikacija, data – 1631 m. gegužės 7 d., vieta – Königsbergas (Karaliaučius).

Lietuvišką patarlę „Diewas dawe dantis...“ kaip simbolinį šūkį Constantino Henningo (kunigavusio Eichhorne, netoli Gdansko) albume 1663 m. rugsėjo 22 d. įrašė ir Rumelsburgo kunigas, kompozitorius Peteris Eckhardas (LMAVB RS F15-315, 113r; Cicėnienė, Griškaitė 2016: 187, 664). Įrašo vieta tekste ta pati – dešinėje viršuje.

To paties albumo 204r puslapyje nepaprastai dailiai išvingiuota: „Discue vacans studio quasi numquam sis moriturus / Vive vacans vitio quasi oras moriturus“ („Mokykis, lyg ketintum gyventi amžinai, gyvenk, lyg ketintum rytoj mirti“). Įrašas darytas 1630 m. rugsėjo 1 dieną.

219v lapo viršuje parašyta „Tandem fit Jurculus arbor“ („Galiausiai daigas virs medžiu“), 1627 m. gegužės 17 d. Šis posakis – tai Olandijos princo Mauritso van Nassau (arba Mauritso van Oranje, 1567–1625) devizas, itin dažnai įkomponuojamas jo portretuose²², vis dėlto netapęs oficialiu heraldiniu šūkiu. Populiaris paremija, matyt, buvo tam tikras laikotarpio ženklas, aktualija, susijusi su to meto istoriniais įvykiais.

Visi išvardinti pavyzdžiai rodytų, jog paremijos gyvuoja kultūroje – tikriausiai ne vien rašto, bet ir žodinėje: įvairūs posakiai, sentencijos, patarlės cituojami įvairiais variantais, jie sutinkami įvairiausio pobūdžio spaudiniuose ir rankraščiuose, jais žaidžiama siekiant papuošti tekstą, pašmaikštauti.

Bandant išsiaiškinti klausimą, ar B. Gedkantas galėjo užrašyti lietuvišką patarlę, buvo kreiptasi į paremiologę dr. Liliją Kudirkienę, kuri išsyk ėmėsi nedidelio tyrimo ir parengė pranešimą jo pagrindu²³. Jos manymu, „Ne visi medžiai artojams priduoti“, ko gero, nėra klasikinė patarlė: jokių atitikmenų nei lietuvių, nei vokiečių kalbomis nebuvo aptikta. Tačiau tai iš tiesų gali būti tradicinis

posakis (paremija), neturintis perkeltinės prasmės, loginio apibendrinimo galios, kokia pasižymi patarlės, o turintis realų praktinį pagrindą. Antai 1960 m. išleistas faksimilinis Prūsijos valdžios priesakų lietuvių kalba (specialiai valdžios į lietuvių kalbą išverstų) valstiečiams rinkinys, taip pat šių tekstų anotacijos (Pakarklis 1960). Pavyzdžiui, 1722 m. išleistas įsakas, draudžias kirsti jaunos ąžuolėlius. 1739 m. šis įsakas Prūsijos karaliaus išleidžiamas pakartotinai. Juo draudžiama kirsti jaunos ąžuolėlius, o už draudimo nesilaikymą numatytos baudos, net iki kalėjimo. 1770 m. įsakas dar sykį atnaujinamas ir ypač plačiai skleidžiamas pakabinant raštą miestuose, „kiemuose“ (kaimuose), prie karčemų, ant bažnyčių vartų, skelbiant bažnyčiose po mišnių ir pan. Įsakai gerokai vėlesni, negu įrašas albume, tačiau jie rodo, kad iš tiesų gali būti sąsajų tarp pasikartojančio ir vis griežtėjančio draudimo kirsti vertingus medžius (vadinasi, nesiliaujama juos kirsti, tai įsisenėjęs įprotis) ir tautosakos kūrinėlio. Jei B. Gedkanto užrašyta frazė yra tik paremijos (gal net patarlės) fragmentas, tokiu atveju visas tekstas turėjo būti labai gerai žinomas ir užteko tik užsiminti, kad skaitantysis mintyse atkurtų jį visą ir taip būtų sužaidžiama su juo susijusiomis reikšmėmis. L. Kudirkienės nuomone, mintys, jog tai kažkaip susiję su buvusiu medžiu (ąžuolu) garbinimu, rodos, neturi pagrindo – B. Gedkanto užrašytos paremijos teksto leksika ir pateikimas rodo, jog posakis yra tam tikras realaus gyvenimo atspindys. Išnykus realioms sąlygoms, kurių buvo įkvėptas, jis taip pat turėjo išnykti.

Apie piešinius

Koks objektas (jame įkomponuota atminimo įrašo melodija) – padargas, užtvaro segmentas ar dar kas – remiasi į dvikamienio medžio kelmą? Visas piešinėlis atrodo tipiškas „gedkantiško“ stiliaus fragmentas. B. Gedkantas išties pasižymėjo daugybe įvairių talentų, vienas jų – piešimo. Kai kurie jo sudaryti žemėlapiai yra itin asketiški, tačiau dauguma jų, kaip tais laikais įprasta, ne tik dalykiškai pildomi piešiamais schematizuotais pastatais, įtvirtinimais, miniatiūriniais miškais, krūmynais, bet ir puošiami medžių, laukinių pievų, gėlių paveikslėliais. Ne sykį jis naudojo puošybai ir nukirsto, nupjauto ar nulūžusio medžio įvaizdį, suteikiantį piešiniui ypatingos nuotaikos (8–10 pav.). Kaip jau minėta, nepaprastos gyvybės sudėtingiems kartografijos kūriniams suteikia ir miniatiūrinės gyvūnų bei žmonių gyvenimo scenelės, o Gdanskio žemėlapio jūroje net „apgyvendinamas“ mitinis vandens gyvis – žuvis pelėdos galva. Vis dėlto nieko panašaus į melodiją „laikantį“ objektą B. Gedkantas daugiau nenupešė, tad nei palyginti, nei identifikuoti šio daikto nepavyko.

8 pav. B. Gedkanto 1638 m. sudaryto Lvovo žemėlapio puošybos fragmentas. Švedijos nacionalinis archyvas, karo istorijos padalinys: Kriksarkivet, Handritade Kartverk, Band 28: Topographica practica (Getkant, 1634–1639), SE/KrA/0414/0028/0005

9 pav. B. Gedkanto 1635 m. sudaryto Gnievo (*Mewe*) žemėlapio puošybos fragmentas. Švedijos nacionalinis archyvas, karo istorijos padalinys: Kriksarkivet, Handritade Kartverk, Band 28: Topographica practica (Getkant, 1634–1639), SE/KrA/0414/0028/0007

10 pav. B. Gedkanto sudaryto Vyslos atragio tvirtovės *Montauer Spitz* žemėlapio puošybos fragmentas. Švedijos nacionalinis archyvas, karo istorijos padalinys: Kriksarkivet, Handritade Kartverk, Band 28: Topographica practica (Getkant, 1634–1639), SE/KrA/0414/0028/0008

Dar sykį melodijos kilmės klausimu

Apsvarsčius atminimo įrašo kontekstą, gana drąsiai galima suabejoti, ar B. Gedkantas iš tiesų užrašė lietuvių liaudies dainos fragmentą. Lapelio viršuje esanti ritminga frazė ir žemiau pateiktas melodijos fragmentas, ko gero, nepriklauso tam pačiam kūriniui. Didžiausia tikimybė, kad melodija – tai bažnytinės giesmės pradžia, o tekstas – paremija (nors ir ne klasikinė patarlė). Giesmės pradžios pacitavimą nulėmė savojo meto kultūrinė tradicija bei siekis tinkamai paisyti atminimo albumo įrašo kanone priimto religinio dėmens. Tačiau kiek netikėta buvo aptikti, kad melodija primena ne liuteronišką, o seną katalikišką giesmę.

Melodija nepaprastai artima katalikiškos iš XI a. kildinamos giesmės, antifonos „Salve Regina mater misericordiae“ lenkiškos versijos „Witaj Królowa nieba i Matko litości“ melodijos variantams, skelbtiems Žygimanto Liauksmino 1667 m. Vilniuje išleistame giesmyne (čia naudotasi vėlesniu leidimu – Lauxmin 1693: [be paginacijos]); giesmė yra skyrelyje ROTVĽY ADENTOWE, pažymėta V numeriu) ir daug vėliau – Michała Mioduszewskio giesmyne (Mioduszewski 1838: 186) (11, 12 pav.). Melodija Lietuvoje tebežinoma liaudiškojo pamaldumo tradicijoje – gyvai, labai nedaug nutolusiomis variacijomis laidotuvėse giedama ir šiandien, tiesa, dabar ji nėra itin populiari, ją „nurungė“ kitos melodijos.

11 pav. Giesmės fragmentas (Lauxmin 1693: Rotvly adwentowe V)

12 pav. Giesmės fragmentas (Mioduszewski 1838: 186)

Verta pasakyti, kad šios giesmės tekstai (be melodijų) skelbiami Vilniuje ir kitur leistuose giesmynuose nuo pat XVI a. pabaigos (Bartoszewski 1613: [62] Nr. 28; Jagodyński 1635: 11; lietuviški vertimai „Sweyka dangaus Wielępati motina meylinga“, „Swéika karalicze“ – Daukša 1595: 62–63; [Anoniminis katekizmas] 1605: 51–52; Slavočinskis 1646/1958: 80 ir kt.). Gali būti, kad ir minimos melodijos variantai mūsų kraštuose giedami jau nuo XVI a. vidurio²⁴. Sulyginus matyti, kad B. Gedkanto melodijos fragmentas turi ir Ž. Liauksmino, ir M. Miodušeuskio paskelbtų melodijų požymių, tačiau skiriasi derme ir ritmika. Tai gali būti ir netobulo melodijos užrašymo pasekmė, ir intensyvaus kūrinio gyvavimo tikinčiųjų bendruomenėse ženklas: gyvai plintančios ir nuolat giedamos giesmės melodija greitai ima varijuoti, ilgainiui įgyja daugybę skirtingų

pavidalų ir tampa vietinio folkloro dalimi. B. Gedkanto melodijos fragmentas taip pat greičiausiai užrašytas iš atminties, tikriausiai tai buvo Bridžiui ir Christianui žinoma, įprasta melodija. Katalikiška melodija XVII a. Karaliaučiuje ar Ragainėje neturėtų stebinti. Protestantiškųjų giesmių repertuaras labai pamažu formavosi pirmiausia panaudojant katalikišką giesmių aruodą, prisitaikant jo giesmių melodijas, kurios jau buvo įprastos. „Sveika Karalyčia“ savo giesmynėlyje paskelbė ir Martynas Mažvydas, tai buvo pirmasis žinomas lietuviškas šios giesmės vertimas iš lotynų kalbos, tiesa, ši giesmė neprigijo. Albinas Jovaišas pažymi: „[Mažvydo] Katekizmo giesmynėlyje, nors jis nedidelis, išryškėja du Reformacijos pradinio etapo procesai. Vienas jų – ryšys su katalikiškaisiais Viduramžiais. Nuo katalikiškos tradicijos reformatai ryžtingai atsiribojo tik XVI a. pabaigoje“ (Jovaišas 2009: 102). Vis dėlto gyvosios kultūros procesų, keičiantis konfesijai, paskubinti neįmanoma, juolab neįmanoma greitai keisti bendruomeninių muzikavimo įpročių ir tradicijų. Tad ir katalikiškų giesmių melodijos dar ilgai turėjo aidėti toliau nuo progresyviųjų centrų, kol įsigalėjo naujosios. Lygiai taip pat pamažu nyko ir Marijos kulto apraiškos. Štai Juozo Vaišnora žiniomis, „Tuose kraštuose, kur įsigalėjo liuteronizmas, nauji Marijos paveikslai nebuvo gaminami, tačiau senieji daugiausia liko savo vietose (bažnyčiose). Todėl net šiandien, ne vienoje Vokietijos protestantų liuteronų bažnyčioje, atimtoje kitados iš katalikų, galime rasti Marijos paveikslus altoriuose ir langų vitražuose. Panašiai atsitiko ir su Marijos šventėmis. Liuteries paliko švęsti Apaštalų, šv. Mykolo ir kai kurias Marijos šventes (bent 5). Nenuostabu tad, kad Brandenburgo kurfiursto kapelmeisterių J. Eccardo (†1611) ir J. Strobaeuso (1580–1646) sustatytame giesmyne ir 1642 bei 1644 m. išleistame Karaliaučiuje yra giesmės Marijos Apreiškimo, Grabnyčių ir Dangun Ėmimo šventėms“ (Vaišnora 1958: 26–27).

Išvados

B. Gedkantas ir Ch. Otteras kartu Karaliaučiaus universitete nestudijavo, jų studijas skyrė gerokas laiko tarpas.

B. Gedkantas universiteto imatrikuliacijos sąraše nurodomas kaip kilęs iš Ragainės, o Ch. Otteras pats taip prisistato, vadinasi, jie buvo žemiečiai.

B. Gedkantas albumo įrašė vadina Ch. Otterą *susiedu*, tad veikiausiai jie pažįstami (ar draugai) iš vaikystės Ragainėje laikų. Gyvenime juos siejo ir bendri profesiniai interesai – abu pasižymėjo kaip karo inžinieriai.

Atminimo albumo įrašas padarytas B. Gedkantui baigus studijas ir jau turint rimtos profesinės patirties, abiem bičiuliams susitikus tik trumpam. Po to jie ir vėl išsiskyrė.

B. Gedkanto įrašas, žvelgiant į jį to meto albumų tradicijos kontekste, yra tipiškos formos, tačiau išsiskiria tuo, jog yra išimtinai lietuviškas.

Įrašo piešinys, kuriame įkomponuota melodija, gan tipiškas B. Gedkanto rankai – panašūs nupjauti, nukirsti, nulūžę medžiai vaizduojami jo sudarytuose rankraštiniuose žemėlapiuose. Vis dėlto pavaizduotas atremtas į dvišakį medžio kelmą objektas, kuriame užrašyta melodija, lieka neaiškus, nieko panašaus žemėlapiuose nepasitaiko.

Labai tikėtina, kad viršutinė albumo įrašo teksto frazė nėra dainos žodžiai, t. y. melodija nėra tiesiogiai susijusi su virš jos įrašyta teksto eilute. Išmoningai perteikta sąsaja, pastebima tarp teksto frazės ir melodijos grafinio apipavidalinimo (medžio įvaizdis tekste ir piešinyje, kuriame įkomponuota melodija), greičiausiai suprantama tik abiem asmenims, ji gali būti grįsta kokios nors bendros patirties užuomina. Tokia forma pateikiamas atminimo įrašo turinys taip pat gali būti albumo tradicijos, kanono paisymo ženklas.

Įrašo moto „Ne visi medžiai artojams priduoti“ gali būti paremija, tačiau greičiausiai, kaip mano dr. L. Kudirkienė, nėra klasikinė patarlė – jos kilmė gali būti susijusi su realiais Prūsijos valdžios draudimais lietuviams valstiečiams kirsti ąžuolus.

Melodija, tikėtina, yra religinės giesmės fragmentas: tai būtų dar vienas įrašo tipiško ženklo, nes religinis dėmuo įvairiomis formomis žymus daugumoje to meto atminimo albumų įrašų turinyje.

Melodijos fragmentas, tyrinėtojų nuomone, primena protestantų giesmes, bet jis stebėtinai artimas katalikiškos viduramžiais kilusios giesmės „Sveika, Karaliene“, „Salve Regina“ melodijų, skelbtų Ž. Liauksmo (1667), vėliau M. Mioduševskio (1838) giesmynuose ir iki šiol aptinkamų Lietuvoje liaudiškojo pamaldumo praktikose, pradžios fragmentams.

Tai, ką savo įrašu nori pasakyti B. Gedkantas, nėra su-reikšmintas, patetiška ar didaktiška – pasak jo paties, tai tik „mažmožis“. Lietuviškas tekstas, ko gero, nesuprantamas daugeliui aplinkinių, taip pat ir tuomečių albumo skaitytojų (abu bičiuliai dirbo toli nuo gimtųjų vietų), ir Ch. Ottero pavadinimas *susiedu* išduoda artimą jūdvių ryšį. Šiaip ar taip, B. Gedkantas pateikė išmoningą, išskirtinį bendros patirties priminimą, išreikšdamas jį tradicine, kanonine atminimo įrašo forma.

Nuorodos

- 1 Straipsnio autorė reiškia nuoširdžią padėką kalbininkui dr. Mindaugui Šinkūnui, pasidalinusiame savo įžvalgomis dėl B. Gedkanto rankraštinio teksto turinio ir lietuviškos rašybos bei konsultavusiame dėl šio autoriaus pavardės formos rašymo. Atminimų albumo lapelyje pasirašyta *Bridžius Getkants*, tačiau, remiantis kalbininkų Kazimiero Būgos (1958: 226) ir Zigmo Zinkevičiaus (2008: 90, 203–204, 282, 327) argumentais, pavardė turėtų būti rašoma *Gedkantas*. Dar reikėtų pridurti, kad vokiška vardo forma yra Frydrichas (Friedrich), tokia dažniausiai naudojama kalbant apie šį asmenį, kitomis kalbomis priimta vartoti fonetinę jo pavardės formą *Getkant*, nors esama ir kitų vardo bei pavardės rašybos variantų. Šiame straipsnyje nuosekliai naudojame lietuviškąjį asmenvardžio variantą.
- 2 Sutelktinis šaltinių ir susijusios literatūros analizės būdas iš tiesų kiek primena postmoderniosios antropologijos pradininku laikomo Cliffordo Geertz (1926–2006) imtą naudoti metodą, kurio esmė – siekis suprasti tiriamos kultūros atstovų mąstymą (simbolinių reikšmių kūrimo būdus ir formas, simbolines praktikas, sudarančias visuomenės komunikacijos pagrindą) interpretuojant didelį kiekį įvairių duomenų. Mūsų atveju „tirštąjį aprašymą“, surinkus kuo daugiau įvairių duomenų, susijusių su vieno mažo albumo lapelio įrašu, imamės interpretuoti stengdamiesi įsiskverbti į gana tolimą istorinį kultūros laikotarpį ir norėdami atskleisti, paaiškinti tam tikrus simbolinius veiksmus to laiko žmonių bendravime.
- 3 Muzikiniam švietimui Prūsijos karalystės mokyklose buvo skiriama nemažai dėmesio, juolab kad tvirtinant protestantų konfesiją viena kertinių nuostatų buvo bendruomeninio giedojimo diegimas bei giesmių mokymas gimtąja kalba (Jareckaitė 2001: 23–25). Karaliaučiaus universitete, tapusiame pagrindiniu Prūsijos kunigų rengimo centru, XVI–XVII a. dirbta ne vieno žymaus muziko, palikusio meninės kūrybos ar solidžių teorinių veikalų (Kšanienė 2003: 33–39; Trilupaitienė 2014: 78).
- 4 Tomas Gedkantas – Martyno Mažvydo bendradarbis, padėjęs jam rengti lietuvišką giesmyną, g. 1525 m. Žemaitijoje, galbūt Varniuose, gal netoli Tauragės ar Raseinių, smulkių bajorų šeimoje. 1550–1553 m. mokėsi Karaliaučiaus universitete. Nuo 1553 ėjo pastoriaus pareigas Širvintos mieste. Mirė po 1566 m. (Biržiška 1960: 115–119; Pociūtė 2000; Erler 1910: 11).
- 5 Jonas Gedkantas (1556–1619) buvo gimęs Širvintoje (dabar Kutuzovas). 1580–1618 m. jis kunigavo savo tėviškės lietuviškoje parapijoje, baigęs Karaliaučiaus universitetą (1578 m. imatrikuoluotas kaip *Johannes Gedkants Schirwintensis*) dirbo lietuvių raštijos labui, dalyvavo rengiant Bretkūno Bibliją (Biržiška 1960: 208; Matulevičius 2004: 37; Erler 1910: 65; Zinkevičius 2000; Lukšaitė 2017: 94).
- 6 Nuo 2018 m. vasario 1 dienos šio archyvo skaitmeniniai dokumentai laisvai pasiekiami internete. Skaitmenintas B. Gedkanto atlasas: <<https://sok.riksarkivet.se/amn/esomrade?postid=Arkis+5677142c-3e11-400d-a387-5478f3bcb90c&infosida=amnesomrade-militaria&flik=1&vol=n&ct=50&inc=1&exp=y&s=Balder>> [žiūrėta 2018.05.14].
- 7 [Regiomontum (Königsberg/Kaliningrad) 1634–1639], *Topographia Practica. Conscripta Et Recognita Per Fridericum Getkant Mechanicum*. Anno 1638. Žr. skaitmenintą dokumentą Švedijos Nacionaliniame archyve: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/K0024426_00001?c=0&m=0&s=0&cv=0#?cv=0&z=-1551.3681%2C-298.2222%2C10646.7362%2C5964.4444 [žiūrėta 2018.05.14]
- 8 B. Gedkanto žemėlapiams iki šiol yra tekę itin mažai lietuvių tyrinėtojų dėmesio. Skelbtas ir šiek tiek aptartas tėra bene pats lakoniškiausias, nepasižymintis puošyba Vilniaus priemiesčio Lukiškių planas, sudarytas 1648 m. (Bielūnienė [at al.] 2002: 50–51). Ne sykį skelbtos ir Vilniaus gynybinės sienos plano, taip pat sudaryto 1648 m., gerokai vėlesnės kopijos (pvz., Bielinis [at al.] 1988: 40). Švedijoje saugomo žemėlapių rinkinio neaptaria, neskelbia, kartais net ir nepamini dauguma mokslininkų, besidominčių Lietuvos kartografijos istorija (pvz., Vasiliauskas, Zabiela 2013; Čelkis, Karpova-Čelkienė

- 2015; Girkus, Lukoševičius 2004). Visas rinkinys natūralaus dydžio formatu paskelbtas Lenkijos mokslininkų (Łopatecki, Walczak 2011: 62–198).
- ⁹ Vok. Christian Otter, lot. Christianus Otterus.
- ¹⁰ Georg Gerullis, g. 1888 m. Jogauduose, Tilžės apskrityje, miręs 1945 m. Rygoje.
- ¹¹ Gimęs 1895 m. Kolmare (Colmar), Prancūzijoje, miręs 1976 m. Sarbriukene (Saarbrücken), Vokietijoje.
- ¹² Perrašas neskelbtas, čia skelbiamas dr. M. Šinkūnui leidus.
- ¹³ Mažmožj – A. Ž.
- ¹⁴ Kaimynui – A. Ž.
- ¹⁵ Reikia darsyk priminti, kad tai įvyko 1634 – tais pačiais metais, kai buvo įrašytas ir atminimas. Šiek tiek užbėgant į priekį, reikėtų pasakyti, kad J. Trilupaitienės pasvarstymas neatrodo tikėtinas. Atidžiau panagrinėjus abiejų bičiulių gyvenimo faktus (žr. tolesnius šio straipsnio skirsnius), aiškėja, jog jie abu kilę iš Ragainės, jų amžiaus skirtumas – penkeri metai, Bridžius vadina Christianą *susiedu*, nors studijuodami jie kartu negyveno, taip pat kartu nedirbo, nors abu buvo igiję tą pačią specialybę. Tad veikiausiai jie pažįstami iš vaikystės ir vargu, ar atminimo albume pateikta daina galėtų sieti (tokia turėtų būti jos funkcija pagal nusistovėjusį įrašo kanoną) du vaikystės draugus, jei būtų žinoma tik vienas iš jų.
- ¹⁶ Lietuviškai užrašytų fragmentų XVI–XVII a. atminimo albumuose esama ir daugiau, tačiau daugiau nėra nė vieno įrašo vien tik lietuvių kalba.
- ¹⁷ Georg Quit(t)schreiber, g. 1569 Kranichfelde (Tiuringijoje), miręs 1638 netoli Jėnos (Tenhaef 2000: 35).
- ¹⁸ Johan Andreas Herbst / Autumnus (1588–1666), žr. Klötzer 1994.
- ¹⁹ Paremija – tai priežodis, patarlė, sentencija, turinti savo vartojimo kalboje tradiciją ir laikoma folkloro žanru, t. y. varijuojanti, atsirandanti anonimiškai arba ilgainiui prarandanti autorystę. Paremijos žanras nuolat kūrybiškai praplečiamas įvairios kilmės posakiais ar jų perdirbiniais, apvertiniais, parodijomis ir pan., tokie procesai vyksta nuolat (plačiau žr. Zaikauskienė 2012).
- ²⁰ Apie šį vokiečių kompozitorių (1581–1634), vargonininką ir pedagogą, 1618–1634 m. užėmusį Šv. Sebaldo bažnyčios vargonininko pareigas, žr. Fuller 1908: 665.
- ²¹ Patarlės yra viena iš paremių žanro dalių. Tai pastovūs apibendrinamojo pobūdžio posakiai, gyvuojantys per tradiciją. Patarlė dažnai pasižymi eilėdaros pradais. Ji visuomet sudaro sintaksiniu atžvilgiu išbaigtą sakinį, pasižymintį aforistiniu talpumu, ir kalboje atlieka apibendrinimo paskirtį (Zaikauskienė 2012: 17).
- ²² Portretuose devizą dažnai lydi nukirsto medžio kelmo ir iš jo tįstančių dviejų atžalų simbolinis vaizdas, reiškiantis valdovų dinastijos galios tęstinumą, nepaisant mirties, žūčių, maištų, karų ir kitų negandų (Steen 2014: 125–126).
- ²³ Bendras pranešimas kartu su šio straipsnio autore 2017 10 18 buvo perskaitytas XXIII folkloro konferencijoje „Sakytinė tradicija ir rašto kultūra: nuo sankirtų iki tyrimų trajektorijų. Reformacijos 500 metų sukakčiai pažymėti“, įvykusioje Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Pranešimas buvo filmuojamas ir šiuo metu saugomas instituto Tautosakos rankraštyno videotekoje: LTRV 1157-22, 1157-23. Šios medžiagos pagrindu čia skelbiamos L. Kudirkienės mintys, jai sutikus.
- ²⁴ Apie šią giesmę J. Vaišnora taip sako: „Gaida yra skirtinga nuo lenkų giesmynų. Ši giesmė liaudies po gedulingų pamaldų bažnyčioje ir kapuose buvo giedama Lietuvoje iki XX a.

pradžios, kada imta labiau laikytis Romos Ritualo, kur „Salve Regina“ nevertinama ir nežinoma. 1909 m. Seinų vyskupijos valdytojas prel. J. Antanavičius į paklausimą, ar „Salve Regina“ turi būti apleidžiama tik per ekzekvijas bažnyčioje, ar ir ant kapų numirėlių laidojant, atsakė: „Tos pačios racijos dėliai „Salve Regina“ neturi būti giedama ne tik per ekzekvijas, bet ir numirėlių laidojant.“ Taip „Sveika Karaliene“ pamažu iš bažnyčių ir kapų išnyko, nors žmonių šiaip jau budynėse buvo dar mielai giedama“ (Vaišnora 1958: 159). Reikėtų pridurti, jog pirmieji protestantai, pakeitę giesmės „Salve Regina Mater Misericordiae“ (*Gegrüßet seist du Königin Mutter der Barmherzigkeit*) tekstą, išdėstę jį lotyniškai ir vokiškai, buvo Sebaldas Heydenas (Heyden 1524: [1]) ir Johannes Freyslebenas (Freysleben [1523]: [11]): „Salve Jesu Christe misericordie rex / Vita dulcedo et spes nostra Salve <...> Gegrüßet seistu Jesu Christe / der könig der barmhertzigkeit <...>“ (Žr. t. p. Wegener (et al.) 2017: 433–434). Tačiau giesmės melodijų istorijos tyrimo darbų, kuriuose būtų plačiau nagrinėjama ir mūsų minima melodija, nesama.

Literatūra

- Albrechtas Juozas (sud.), *Prūsijos milžinai: enciklopedinis žinynas*, Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija, 2008.
- [Anoniminis katekizmas], *Jokūbas Ledesma, Katechizmas arba Pamokimas wienam kvriamgi krikscionivy reykiamas*, Wilny: Drukarnioy Academies Societatis Iesu, 1605.
- Bartoszewski Walenty, *Parthenomelica Albo Pienia nabożne o Pannie naświętszey*, przez Walentego Bartoszewskiego, Wilno, 1613.
- Bauer Joachim; Müller Gerhard; Pester Thomas. Jena, in: *Handbuch kultureller Zentren der Frühen Neuzeit – Städte und Residenzen im alten deutschen Sprachraum*, Bd. 1: Augsburg–Gottorf, Wolfgang Adam & Siegrid Westphal (eds.), Berlin: Alter de Gruyter GmbH, 2012, p. 981–1036.
- Bielinis Jonas [at al.] (sud.), *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, t. 1.
- Bieliūnienė Aldona; Kulnytė Birutė; Subatniekienė Rūta (sud.), *Lietuva žemėlapuose*, Vilnius: LNM, 2002.
- Biržiška Vaclovas, *Aleksandrynas*, t. 1 (XVI–XVII amžiai. Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos), Čikaga: JAV LB Kultūros fondas, 1960.
- Buck Friedrich Johann, *Lebens-Beschreibungen derer verstorbenen Preussischen Mathematiker überhaupt und des vor mehr denn hundert Jahren verstorbenen großen Preussischen Mathematikers P. Christian Otters insbesondere*, Königsberg und Leipzig: Verlag Hartung und Zeise, 1764.
- Būga Kazimieras, *Rinktiniai raštai*, t. 1, Z. Zinkevičius (ed.), Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.
- Bzinkowska Jadwiga, The Most Valuable Cartographic Items From the Collection of the Jagiellonian Library and Their Impact on Scientific Research, in: *The LIBER Quarterly*, 1992, vol. 2, <http://liber-maps.kb.nl/articles/bzinkowska6.html> [žiūrėta 2018 05 15].
- Cicėnienė Rima; Griškaitė Reda (sud.), *Atminimų sodai: albumistikos etiudai, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos album amicorum katalogas*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2016.

- Čelkis Tomas; Karpova-Čelkienė Valentina (sud.), *Žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją Kunigaištystę iš paukščio skrydžio: XVI–XIX amžiaus kartografijos šaltiniai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.
- Čiurlionytė Jadvyga, *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*, Vilnius: Vaga, 1969.
- Daukša Mikalojus, *Kathechismas, arba Mokslas kiekvienam krikščioniui priavalus, paraszitas per d. Iakvba Ledesma theologa Societatis Iesu*, Vilnius, 1595.
- Erler Georg (sud.), *Die Matrikel und die Promotionsverzeichnisse der Albertus-Universität zu Königsberg i Pr. 1544–1829*, Bd. 1: Die Immatrikulationen von 1544–1656, Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1910.
- Freysleben Johann, *Das Salve Regina nach dem richtscheyt, das da hayst Graphi theopneustos ermessen und abgericht*, [Regensburg], [1523].
- Fuller J. A. (ed.), *Grove's Dictionary of Music and Musicians*, Vol. 4, [Q–S], London: Macmillan & Co, 1908.
- Gerullis Georg; Müller-Blattau Joseph, Eine litauische Melodie von 1634, in: *Studi Baltici: Pubblicazioni dell'istituto per l'Europa orientale*, 1936, Vol. 5, p. 106–108.
- Girkus Romualdas; Lukoševičius Viktoras, Pieštiniai žemėlapiai ir žemėlapiai su piešiniais, in: *Geodezija ir kartografija*, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2004, t. 30, Nr. 2, p. 1–9.
- Griškaitė Reda, *Paroda „Noriu būti Tavo knygoje... XVII–XXI a. atminimų albumai iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rinkinių“*, 2013 m. balandis, <http://www.mab.lt/lt/archyvas/1380/973> [žiūrėta 2018 04 11].
- Griškaitė Reda, Albumistikos etudai, in: *Atminimų sodai: albumistikos etudai, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos album amicorum katalogas*, Rima Cicėnienė ir Reda Griškaitė (sud.), Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2016, p. 85–591.
- Herbst Stanisław, Fryderyk Getkant, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, z. 35 [Firliej Jan – Girdwoyń Kazimierz], Kraków, Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1958, p. 412.
- Heyden Sebald, *Adversus Hypocritas Calumniatores, super falso sibi inustam haereseos nota[m], de inversa cantilena, quae Salve regina incipit, Sebaldi Heiden defensio*, Norenbergae: Petreius, 1524.
- Jagodyński Stanisław Serafim, *Pieśni Katolickie nowo reformowane, z Polskich na Łacińskie a z Łacińskich na Polskie przelożone*, [be vietos] [be leidėjo], ~1635.
- Jareckaitė Stanislava, Muzikinis ugdymas Didžiosios ir Mažosios Lietuvos mokykloje: bendrybės ir skirtumai, in: *Tiltai*, priedas Nr. 5 „Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra“, Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2001, p. 23–30.
- Jovaiša Albinas, *Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.
- Jurginis Juozas; Lukšaitė Ingė, *Lietuvių kultūros istorijos bruožai*, Vilnius: Mokslas, 1981.
- Klötzer Wolfgang (sud.), Johan Andreas Herbst / Autumnus, in: *Frankfurter Biographie: Personengeschichtliches Lexikon*, Bd. 1 [A–L], Frankfurt am Main: Waldemar Kramer, 1994, p. 318–320.
- Kšanienė Daiva, *Muzika Mažajoje Lietuvoje: lietuvių ir vokiečių kultūrų sąveika (XVI a. – XX a. 4 dešimtmetis)*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
- Lauxmin Sigismundus, *Graduale pro exercitatione studentium*, Vilnae: in Typographio Academico Societatis Iesu, 1693.
- Łopatecki Karol; Walczak Wojciech, *Mapy i plany Rzeczypospolitej znajdujące się w archiwach w Sztokholmie / Maps and plans of the Polish Commonwealth of the 17th c. in Archives in Stockholm*, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2011, t. 1.
- Matulevičius Algirdas, Gedkantas, Getkantas, Friedrichas, in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, t. 1 [A–Kar], p. 438.
- Matulevičius Algirdas (a), Frydričas Gedkantas, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, t. 6 [Fau-Goris], p. 479.
- Matulevičius Algirdas (b), Lietuviai studentai Karaliaučiaus universitete XVI a.–XIX a. pradžioje, in: *Istorija: Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai*: Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2004, t. 62, p. 33–42.
- Mioduszewski Michał Marcin, *Śpiewnik kościelny*, Kraków: Stanisław Gieszkowski, 1838.
- Nowak Tadeusz Marian, *O mówiących armatach, trzystopniowych rakietach i polskich inżynierach XVII wieku*, Warszawa: Raphael, 2007.
- Palionytė Dana, Lietuvių dainos publikacija, in: *Literatūra ir menas*, 2009-09-18, Nr. 3251.
- Paškevičiūtė-Kundrotienė Eglė, *Parodos „Noriu būti Tavo knygoje...“ atidarymas*, 2013 m. balandis, <http://www.mab.lt/lt/archyvas/1380/983> [žiūrėta 2018 05 15].
- Pakarklis Povilas (sud.), *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.
- Pociūtė Dainora, Gedkantas, Tomas, in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, t. 1 [A–Kar], p. 438.
- Semenavičius Kazimieras, *Artis magnae artilleriae pars prima, auctore Casimiro Siemienowicz equite Lituano olim artill[er]iae reg[ni] Polon[iae] prop[ra]efecto*, Amsterdami: apud Ioannem Ianssonium, 1650.
- Slavočionis Saliamonas Mozerka, *Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. 1646*, fotografuotinis leidimas, par. Jurgis Lebedys, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.
- Šinkūnas Mindaugas, Mažosios Lietuvos raštų ortografijos reforma XVII amžiuje. I. pučiamųjų priebalsių ir afrikatų žymėjimas, in: *Archivum Lithuanicum*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014, Nr. 16, p. 9–58.
- Šinkūnas Mindaugas, Lietuvių ortografijos skirtumai katalikų ir evangelikų reformatų raštuose (XVI–XVII a.): priebalsio /j/ ir diftongų /ai/, /ei/ rašyba, in: *Baltistica*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015, L(2), p. 197–244.
- Steen Jasper Andreas van der, *Memory wars in the Low Countries, 1566–1700*, daktaro disertacija, Leidenas: Leidenos universitetas, 2014, https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/26493/proefschrift_Jasper_van_der_Steen1.pdf?sequence=17 [žiūrėta 2018 05 15].
- Tenhaf Peter, *Gelegenheitsmusik in der Vitae Pomeranorum: Historische Grundlagen, Ausgewählte Werke, Kommentar und Katalog* [Serie: Greifswalder Beiträge zur Musikwissenschaft, Bd. 8], Frankfurt am Main: P. Lang, 2000.
- Trilupaitienė Jūratė, Apie pirmąjį lietuvių liaudies dainos užrašymą, in: *Muzika*, Vilnius, 1986, Nr. 6, p. 48–52.
- Trilupaitienė Jūratė, *Martynas Mažvydas: pirmųjų lietuviškų knygų giesmės*, Vilnius: Baltos lankos, 1998.
- [Trilupaitienė Jūratė], *LMAB RS F 15-303 [Pirmas lietuvių liaudies dainos užrašymas]*, interneto publikacija, 2003–2005, <http://www.musicalia.lt/straipsnis.php?id=11> [žiūrėta 2018 05 15].

- Trilupaitienė Jūratė, Protestantiška muzika Mažojoje Lietuvoje ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XVI–XVII a.), in: *XVI–XIX a. Lietuvos muzikinio gyvenimo atodangos*, sud. Vida Bakutytė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 69–116.
- Vaišnoras Juozas, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, Roma: Katalikų mokslo akademija, 1958.
- Varvounis Miltiades, *Made in Poland: The Women and Men Who Changed the World*, Exlibris UK, 2016.
- Vasiliauskas Ernestas; Zabiela Gintautas (sud.), *Lietuvos XVII–XIX a. pradžios ikonografijos ir kartografijos šaltiniai Švedijoje*, Kaunas: KTU leidykla, 2013.
- Waar Cornelis de, Otterus, Christiaan, in: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, P. J. Blok & P. C. Molhuysen (eds.), Leiden: A. W. Sijthoffs Uitgevers-Maatschappij, 1927, t. 7, p. 935–936.
- Wasylewski Stanisław, *Sztambuch. Skarbnica romantyzmu*, Lwów: A. Altenberg i J. Mortkowicz, 1921.
- Wegener, Lydia; Lallinger, Franziska; Cano Martín-Lara, Arrate, Transformation und Destruktion – Formen der folkssprachlichen Aneignung des *Salve regina* in fünfzehnten und sechzehnten Jahrhundert, in: *Maria in Hymnus und Sequenz – Interdisziplinäre mediävistische Perspektiven*, Eva Rothenberger & Lydia Wegener (eds.), De Gruyter, 2017, p. 395–450.
- Wereszczyński Jan, Studia nad mapami morskimi Fryderyka Getkanta, in: *Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej*, 1967, Nr. 86, z. (specjalny) 5, p. 5–48.
- Zaikauskienė Dalia, *Lietuvių paremijos XX–XXI a. sandūroje: tradicija ir inovacija*, daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.
- Zinkevičius Zigmantas, *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.
- Zinkevičius Zigmantas, Gedkantas, Jonas, in: *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, t. 1 [A–Kar], p. 438.
- Бобынин Виктор Викторович, Оттеръ, Христианъ, in: *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, С.-Петербургъ: Типо-Литографія И. А. Ефрона, 1897, т. 22 [Опека — Оутсайдер], p. 466.

Summary

Friedrich Getkant's entry in Christian Otter's friendship album (also known as an autograph book or Lat. album amicorum, Ger. das Stammbuch), signed in 1634 in Königsberg, is significant because it is written in Lithuanian, and it includes a melody that is considered the first written fragment of a Lithuanian folk song. Nevertheless, to this day, there is no other Lithuanian folk song that could be a specific match to this fragment, thus reliably confirming this version of the song. The goal of this article is, through analysis and interpretation of historical sources, as well as by examining related literature, to attempt to summarise as much contextual knowledge as possible on this entry. And in this way once again pose the question whether this is a fragment of a Lithuanian folk song, as well as other questions: what melody this is and what it means, what object

portrays the staff with notes, is the phrase above the entry actually a fragment of a song, what did Otter and Getkant have in common, how this album entry came to be, what is written on this album page, is the entry in line with the tradition of album entries, is it a typical kind of entry? Other musical inserts in albums from the 17th c., are compared to this entry and the general canon for album entries in the 17th c. are examined. Also, other texts (and drawings) written in Getkant's hand were searched for and the melody's possible origin in Catholic hymns was analysed.

Many of the aforementioned questions were in one way or another posed by the different authors who delved into related or very distant fields (such as linguistics, musicology, the study of memory albums, military, war, military fortification, artillery history). Getkant is mentioned as the author of a friendship album entry in Lithuanian and having written down a related melody; he was also a cartographer, designer and engineer of military fortifications, artillery equipment engineer and inventor. However, it was never attempted to link all of this information together, no one tried to look into how the facts and insights from different fields complement and explain one another, creating and recreating links between the missing values. This is the goal of the article and the following conclusions were reached:

- Getkant and Otter both studied at Königsberg University, but not at the same time – when Otter completed his studies, Getkant only began them several years later;
- In the university's matriculation list Getkant is listed as originating from Ragainė (Germ. Ragnit, Pol. Ragneta, Rus. Neman) while Otter introduces himself as being from there as well, thus both were from the same place;
- In his album entry, Getkant calls Otter his neighbour, which might mean that they knew each other from their childhoods in Ragainė. In later life, they had related professional interests – both were notable as military engineers;
- The entry in Otter's friendship album was signed when Getkant had already completed his studies and gained serious professional experience; both friends met only briefly. Later their paths once again diverged;
- Getkant's entry, taking it into account in the context of the period's album traditions, is typical in form, yet unique in the fact that it is entirely in Lithuanian;
- The drawing that makes up the entry, and how it incorporated the melody, is typical of Getkant – similar chopped down, fallen trees are also depicted in hand-drawn maps that he created. Nevertheless, the object that is drawn as leaning against a double-pronged tree stump and which incorporated the staff with the melody, remains unclear, as nothing similar has been found in any maps;
- It is very likely that the textual phrase written at the top of the album entry is not actually the lyrics to a song,

i.e. the melody is not directly related to the text written above it. The cleverly imparted link, visible between the textual phrase's and the melody's graphic depiction (the image of the tree in the text and the drawing that incorporated the melody), could likely be understood only by the two persons themselves and hint to some sort of common experience known only to them. Such an album entry, presented in the form of a riddle, might be a sign of the author following the tradition, canon of signing friendship albums;

- The phrase at the top of the entry is the motto 'Ne visi medžiai artojamams priduoti' [Not all trees belong to the ploughman], which might be a proverb, but mostly likely is not a classic adage with a clearly transferred meaning or generalisation. The origin of the saying might be related to actual laws by the Prussian

government prohibiting Lithuanian peasants from chopping down oak trees;

- The melody is likely a fragment of a religious hymn: possibly a sign of the entry's typical form, as the religious dimension is commonly visible in the contents of many entries in friendship albums from this period.

This melody fragment, in the opinion of researchers, is similar to Protestant hymns, but is also surprisingly close to fragments of the beginnings of the melodies of the Catholic hymn *Salve Regina* (*Hail Holy Queen*, originating in the Middle Ages), which were published in 1667 and later in hymnals from 1838, as well as still occurring in Lithuanian practices of folk piety. However, in order to find out more about the history of these melodies, it is necessary to perform more in-depth musical research.